

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.1

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-4-11**Бабіков Олександр Петрович,**

кандидат юридичних наук,

професор кафедри кримінального права та процесу Національного авіаційного університету,
керуючий партнер Адвокатського об'єднання «DEFENSORES»

ORCID ID: 0000-0003-4003-5198

ЕТАПИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ДО ПРИЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 2012 РОКУ

У даній статті автор комплексно досліджує питання етапів інституалізації негласних слідчих (розшукових) дій (НС(Р)Д) у кримінальному процесуальному праві України до прийняття Кримінального процесуального кодексу (КПК) України 2012 року. Для даної наукової статті було використано загальнонаукові методи пізнання, а також низка спеціальних методів дослідження: формально-догматичний (юридичний) – з метою розкриття змісту вказаних у статті законодавчих актів; діалектичний – для пізнання сутності переваг і недоліків отриманих реформ; та порівняльного аналізу – для аналізу змісту законодавчих положень у кримінальному процесі. Нормативно-правовою основою даного дослідження стало кримінально-процесуальне законодавство та міжнародні акти, які діяли на території України в різні періоди. Новизна отриманих результатів визначається тим, що було ґрунтовно опрацьовано стадії розвитку повноважень державних органів на проведення оперативно-розшукової діяльності.

Виокремлено та проаналізовано підхід законодавця до визначення підстав проведення, одержання дозволу, порядку проведення та фіксації, використання результатів негласних заходів під час регламентації цих особливих слідчих дій, а також запровадження застереження щодо можливості обмеження гарантій прав і свобод людини, у залежності від певних обставин, що становлять підвищену суспільну небезпеку та порядок такого обмеження. Також звернено увагу на сформульовані українським законодавцем основні засади організації, проведення, підстав проведення та використання результатів оперативно-розшукової діяльності (ОРД), а також обов'язки органів, які її здійснюють, форми і методи їх проведення та оперативно-технічних заходів (ОТЗ), обмеження під час проведення оперативно-розшукових заходів (ОРЗ). У науковій роботі було підкреслено важливість змін українського законодавства у сфері кримінального процесу, а саме проведення негласних слідчих (розшукових) дій до запровадження чинного Кримінального процесуального кодексу 2012 року.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукова діяльність, КПК України, зміни до кримінального процесуального законодавства.

Babikov O. P. The Stages of Institutionalization of Covert Investigative Search Actions in the Criminal Procedure Law of Ukraine Before the Adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012

In this article, the author comprehensively examines the issue of the stages of institutionalisation of covert investigative (detective) actions in the criminal procedural law of Ukraine prior to the adoption of the CPC of Ukraine in 2012. For this scientific article, the author used general scientific methods of cognition, as well as a number of special research methods: formal-dogmatic (legal) – to reveal the content of the legislative acts referred to in the article; dialectical – to understand the essence of the advantages and disadvantages of the reforms; and comparative analysis – to analyse the content of legislative provisions in criminal procedure. The regulatory and legal basis for this study is the criminal procedure legislation and international acts in force in Ukraine in different periods. The novelty of the results obtained is determined by the fact that the author has thoroughly studied the stages of development of the powers of state authorities to conduct operational and investigative activities.

The author distinguishes and analyses the legislator's approach to determining the grounds for conducting, obtaining permission, the procedure for conducting and recording, and using the results of covert measures in the course of regulating these special investigative actions, and also introduces a reservation regarding the possibility of limiting the

guarantees of human rights and freedoms, depending on certain circumstances which pose an increased public danger and the procedure for such limitation. Attention is also drawn to the basic principles of organisation, conduct, grounds for conducting and using the results of operational search activities, as well as the duties of the bodies conducting them, the forms and methods of their conduct and operational and technical measures, and restrictions on conducting operational search activities, formulated by the Ukrainian legislator. The article emphasises the importance of changes to Ukrainian legislation in the field of criminal procedure, namely, the conduct of covert investigative (detective) actions prior to the introduction of the current Criminal Procedure Code of 2012.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукова діяльність, КПК України, зміни до кримінального процесуального законодавства.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку кримінальної юстиції та правозахисних механізмів важливо розглядати питання, пов'язані із негласними слідчими (розшуковими) діями, через призму нових викликів і тенденцій. Забезпечення балансу між необхідністю ефективного боротьби зі злочинністю та забезпеченням прав та свобод громадян залишається актуальним завданням для науки та практики.

Визначено, що зміни в законодавстві відкрили нові можливості для забезпечення прав та свобод громадян у контексті проведення слідчих дій, але водночас вимагають глибокого аналізу та оцінки їхньої ефективності та відповідності принципам справедливості та правової держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками тема негласних слідчих (розшукових) дій була широко досліджена різними вченими, зокрема Григоренком А. В., Гриненком С. О., Кудіновим С. С., Шехавцовим Р. М., Дроздовим О. М., Столітнім А. В. та іншими, котрі у своїх наукових доробках розкрили питання змісту та завдань негласних слідчих (розшукових) дій, положення кримінального процесуального законодавства України щодо їх проведення, а також використання результатів і матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні, однак не було приділено увагу саме розвитку та етапам інституалізації негласних слідчих (розшукових) дій до прийняття чинного КПК України.

Мета дослідження. Метою дослідження даної тематики є простеження процесу упорядкування, регламентації проведення негласних слідчих (розшукових) дій, перехід до структурно-організованих дій органів досудового розслідування.

Мета дослідження полягає в аналізі та систематизації етапів інституалізації негласних слідчих розшукових дій у кримінальному процесуальному праві України до прийняття Кодексу кримінального процесу України 2012 року. Основні завдання включають вивчення історичного розвитку процесуального законодавства в цій області, ідентифікацію основних видів негласних слідчих розшукових дій, аналіз їхньої правової природи та ролі у кримінальному розслідуванні. Дослідження спрямоване на розкриття та систематизацію важливих аспектів процесуального регулювання негласних слідчих розшукових дій, а також визначення їхнього місця та ролі в загальній структурі кримінального процесуального права України перед прийняттям нового КПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кримінальне процесуальне право (КПК 1991–2012 років) характеризувалося тим, що лише деякі негласні форми одержання інформації регламентувалися КПК України 1960 року, а більшість, – Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 1992 року [1].

У КПК України 1960 року негласні форми одержання інформації як різновид слідчих дій передбачалися ст. 187 у формах 1) накладення арешту на кореспонденцію та 2) зняття інформації з каналів зв'язку [2].

Поряд з цим, на дату прийняття зазначеного нормативного акту цією статтею було передбачено лише накладення арешту на кореспонденцію і її виїмку в поштово-телеграфних установах.

Основними засадами проведення зазначеного заходу визначено: 1) проводиться виключно з санкції прокурора або його заступника чи за постановою суду; 2) поштово-телеграфна установа на виконання постанови слідчого затримує кореспонденцію та повідомляє про це слідчого; 3) слідчий у присутності двох представників поштово-телеграфної установи вилучає кореспонденцію, про що складає протокол; 4) строк дії заходу не передбачався, арешт скасовувався постановою слідчого, коли потреба у його застосуванні відпала.

Внаслідок реформування кримінально-процесуального законодавства в 2001 році, Законом № 2533-III від 21.06.2001 ст. 187 КПК України викладено у новій редакції, яка поряд з арештом кореспонденції також передбачала інший захід – зняття інформації з каналів зв'язку. Крім того, КПК доповнено

ст. 187-1, якою регламентовано процедуру здійснення огляду, виїмки кореспонденції та дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку [3].

Слід відзначити, що нова редакція ст. 187 КПК регламентували наступні важливі аспекти проведення вищезазначених негласних заходів одержання інформації: 1) підстави (достатні підстави вважати, що у листах, телеграфній та іншій кореспонденції підозрюваного чи обвинуваченого іншим особам або інших осіб підозрюваному чи обвинуваченому, а також у інформації, якою вони обмінюються з допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення); 2) обмеження у застосуванні (якщо іншими способами одержати ці дані неможливо); 3) перелік об'єктів, на які може бути накладено арешт (листи всіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, радіограми тощо); 4) винятки (можливість накладення арешту до порушення кримінального провадження); 5) процедуру надання дозволу (розгляд головою апеляційного суду, його заступником подання слідчого, погодженого прокурором, вивчення матеріалів, заслуховування думки сторони обвинувачення); 6) можливість оскарження (оскарженню не підлягає); 7) вимоги до постанови про надання дозволу на проведення негласних заходів (назва кримінального провадження, підстави проведення слідчої дії, відомості про особу, на кореспонденцію якої накладається арешт, адресу її проживання, види кореспонденції, на яку накладається арешт чи відомості про канали зв'язку, терміни виконання, назву установи зв'язку, якій доручається виконання постанови); 8) порядок виконання постанови про виконання заходу (направляється слідчим начальнику установи зв'язку, який повідомляє про затриману кореспонденцію слідчого); 9) порядок скасування арешту кореспонденції та припинення зняття інформації з каналів зв'язку (після закінчення терміну, у разі, коли необхідність їх проведення відпала, при закритті кримінального провадження або передачі прокурору після завершення досудового розслідування); 10) режим винесення постанови (режим, що забезпечує нерозголошення даних досудового розслідування або оперативно-розшукової діяльності).

Ст. 187-1 деталізувала порядок огляду кореспонденції та дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку: 1) огляд кореспонденції в присутності представника установи зв'язку, за необхідності спеціаліста; 2) порядок виїмки кореспонденції або її копіювання, її повернення; 3) вимоги до складання протоколу; 4) дослідження змісту інформації, знятої з каналів зв'язку передбачало можливість залучення спеціаліста, порядок складання протоколу та відображення у ньому інформації, що має значення для кримінального провадження, відтворення відповідного запису, визнання знятої інформації доказом та приєднання його до матеріалів провадження.

Отже, даний етап інституалізації негласних слідчих (розшукових) дій характеризується тим, що поряд з обмеженим переліком форм негласного одержання інформації передбачених КПК, запроваджено системний підхід до визначення підстав проведення, одержання дозволу, порядку проведення та фіксації, використання результатів негласних заходів під час регламентації цих особливих слідчих дій.

Крім того, Законом України «Про внесення змін до Кримінального-процесуального кодексу України» від 12.07.2001 ст. 197 доповнено частиною 10, що передбачала «винесення постанови про проведення заходу в режимі, який забезпечує нерозголошення даних досудового слідства або оперативно-розшукової діяльності» [4]. У зв'язку з прийняттям Закону України «Про боротьбу з тероризмом» Законом України № 965-IV від 19.06.2003 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» та іншими законами змінено редакцію ст. 14-1 КПК запроваджено застереження щодо можливості обмеження гарантій прав і свобод людини, у залежності від певних обставин, що становлять підвищену суспільну небезпеку та порядок такого обмеження. Зокрема ч. 4 ст. 14-1 викладено в редакції: «У разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися прослуховування телефонних та інших розмов, візуальне спостереження із застосуванням або без застосування звуко-, відеозапису, фото- і кінозйомки.» та доповнено ч. 5 – «Прослуховування телефонних та інших розмов, розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється з письмового дозволу власника такої інформації або за рішенням суду, крім випадків, передбачених Законом України «Про боротьбу з тероризмом»» [5].

Наведені ключові засади організації та проведення арешту, огляду і виїмки кореспонденції, а також зняття інформації з каналів зв'язку дають підстави для висновку, що зазначені негласні заходи одержання інформації у КПК України набули основних рис, притаманних НС(Р)Д ще в 2001 році, але більшість негласних форм одержання та фіксації інформації продовжувало регламентуватися положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

В зазначеному Законі сформульовано основні засади організації, проведення, та використання результатів оперативно-розшукової діяльності (ОРД), а форми і методи їх проведення та оперативно-технічних заходів (ОРЗ) регламентувалися відомчими таємними наказами, інструкціями, положеннями.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» правову основу ОРД становлять Конституція України, цей Закон, Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси України, закони України про прокуратуру, Службу національної безпеки, прикордонні війська, Управління охорони вищих посадових осіб, інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна [6]. Ключовими засадами організації, проведення та використання результатів ОРД, що характеризують цю форму діяльності з негласного одержання інформації було визначено наступні.

Встановлено вичерпний перелік органів, уповноважених на проведення ОРД, до яких віднесено підрозділи: органів внутрішніх справ, національної безпеки (розвідка, контррозвідка, військова контррозвідка та інші), прикордонних військ, управління охорони вищих посадових осіб.

Передбачено підстави проведення ОРД: наявність інформації про готування або вчинення злочину (незалежно від тяжкості), переховування осіб, розшук безвісно зниклих, виконання запитів під час перевірки на допуск до державної таємниці, необхідність одержання розвідувальної інформації.

Визначено обов'язки ОРД: виконання доручень слідчого, вказівок прокурора та ухвал суду, запитів державних органів та установ, виконання запитів у межах міжнародно-правової допомоги, інформування вищих органів держави про загрози безпеці суспільства і держави, здійсненні взаємодії з іншими органами, забезпеченні безпеки осіб, які сприяють проведенню ОРД.

Для реалізації завдань ОРД, суб'єкти цієї діяльності були наділені правами: опитувати осіб та використовувати їх добровільну допомогу; проводити контрольні закупки; брати участь у перевірках; витребувати, збирати та вивчати документи та відомості, встановлювати спосіб життя окремих осіб; проводити операції по захопленню озброєних злочинців, припиненню злочинів; за згодою власників відвідувати житло; негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого злочину, одержувати розвідувальну інформацію у тому числі шляхом негласного проникнення; проникати в злочинні групи; знімати інформацію з каналів зв'язку та застосовувати інші технічні засоби; здійснювати контроль кореспонденції; візуальне спостереження з застосуванням технічних засобів; гласне і негласне співробітництво; одержувати інформацію, користуватися різноманітними об'єктами; створювати імітаційні організації, інформаційні системи.

При цьому передбачено певні обмеження під час реалізації оперативними підрозділами своїх прав, а саме, що негласне проникнення у жилі приміщення, візуальне спостереження в них, зняття інформації з каналів зв'язку, застосування інших технічних засобів отримання інформації та контроль телеграфно-поштових відправлень проводяться як виняткові заходи, з санкції Генерального прокурора України, коли у інший спосіб одержати такі відомості неможливо, а у контррозвідувальній діяльності – проведення їх в порядку, узгодженому з Генеральним прокурором.

Крім того, Законом передбачено гарантії законності під час здійснення ОРД, що полягали у наступних заходах: а) погодженні заведення оперативно-розшукової справ (ОРС) начальником органу; б) забезпеченні відомчого контролю за ОРД; в) можливості ведення щодо певної особи лише однієї ОРС; г) завершенні ОРД протягом 6 місяців та знищенні ОРС у разі невстановлення даних, що вказують на наявність злочину; г) дозволі на проведення ОРЗ, що пов'язані з тимчасовим обмеженням прав і свобод людини – з санкції прокурора; д) запровадженні відповідальності керівника оперативного підрозділу за законність ОРЗ; е) встановленні принципу «співрозмірності» – відповідності ОРЗ ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрози інтересам суспільства і держави; є) запровадженні обов'язку поновити порушенні під час ОРД права осіб; ж) передбаченні вимоги надавати громадянам та іншим особам письмові пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод; з) праві громадян оскаржити проведення ОРЗ (без зазначення механізму); и) обмеженні доступу до інформації, що може зашкодити слідству, інтересам людини чи безпеці України; і) забороні зберігання та обов'язку знищення інформації про приватне життя, що не має значення; ї) регламентації проведення ОРЗ, що пов'язані з обмеженням прав і свобод, з санкції прокурора, а візуального спостереження лише в ОРС щодо тяжких та особливо тяжких злочинів; ж) забороні застосування технічних засобів, психотропних, хімічних та інших речовин, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Передбачено, що використання матеріалів ОРД може бути: а) як приводи і підстави для початку досудового розслідування; б) для використання як доказів у кримінальному провадженні; в) попередження, припинення, розслідування злочинів, розшуку злочинців та безвісно зниклих осіб; г) взаємного інформування суб'єктів ОРД та правоохоронних органів; г) інформування державних органів.

Крім того, зазначений Закон встановив обмеження щодо використання під час проведення ОРЗ певної категорії осіб. Зокрема заборонено залучати до проведення таких заходів медичних працівників, священнослужителів, адвокатів, у випадках, коли особа, щодо якої здійснюються ОРЗ є їх пацієнтом чи клієнтом, а також визначено загальні засади соціального та правового захисту працівників оперативних підрозділів та осіб, які залучаються до виконання завдань ОРД та передбачено нагляд прокурорів за цією діяльністю.

Після прийняття, зазначений закон зазнав впливу міжнародно-правових актів, зокрема і Ратифікація Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 Європейської конвенції з прав людини від 04.11.1950 р., та істотних змін під час «малої» судової реформи, що відбувалася в 2001-2002 роках.

Серед найбільш істотних, суттєвих змін Закону слід визначити наступні.

1) На відміну від першої редакції, що передбачала «пошук і фіксацію фактичних даних про протиправну діяльність окремих груп та осіб» без конкретизації ознак такої протиправної діяльності, Законами №1381-XIV від 13.01.2000 та №2246-III від 18.01.2001 завдання ОРД в частині пошуку і фіксації фактичних даних звужено до: «...про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України» [7, 8].

2) Правову основу оперативно-розшукової діяльності розширено за рахунок доповнення такими нормативними актами як: Податковий та Митний кодекси України, закони України про Національну поліцію, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Службу безпеки, Державну прикордонну службу України, Державну кримінально-виконавчу службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, статус суддів, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, державний захист працівників суду і правоохоронних органів.

3) Розширено вичерпне коло суб'єктів ОРД, до яких також включено підрозділи: ДБР, СЗР, ДКВСУ, ГУР, НАБУ, БЕБ.

4) Доповнено такими підставами для проведення ОРД як: 1) наявність інформації про реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, які конфіденційно співробітничать, їх близьких родичів.

5) Обов'язки підрозділів, які здійснюють ОРД розширено та доповнено такими як: 1) життя заходів щодо попередження, виявлення і припинення злочинів, викриття причин і умов, що їм сприяють; 2) участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання; 3) невідкладно направляти матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправну діяльність до відповідного органу досудового розслідування; 4) проведення слідчих (розшукових) дій та НС(Р)Д за дорученням.

6) Розширено права оперативних підрозділів на: проведення контрольованої поставки, оперативної закупки; проведення операції з захоплення «озброєного злочинця» змінено на «злочинця», а «припинення тяжких злочинів» на «припинення злочинів»; регламентовано, що проведення ОТЗ та конфіденційне співробітництво здійснюється згідно з положеннями КПК.

7) Зазнав зміни і порядок одержання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів, під час яких відбувалося суттєве обмеження основоположних прав і свобод людини, Якщо у першій редакції негласне проникнення у житло, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль кореспонденції, застосування інших технічних засобів отримання інформації проводилися як виняткові заходи, з санкції Генерального прокурора України, а контррозвідувальна діяльності – в узгодженому з ним порядку, протягом досліджуваного періоду внесено зміни, за якими рішення про їх проведення віднесено до повноважень суддів апеляційного суду (голови суду, його заступників) за поданням, погодженим прокурором області (прирівняним до нього), уповноваженим прокурором.

8) Координацію дій щодо реалізації прав підрозділів, які проводять ОРД з метою боротьби з тероризмом покладено на СБУ.

9) Внесено зміни і до гарантій законності під час здійснення ОРД: а) розширено коло осіб, уповноважених на затвердження ОРС (до числа таких осіб поряд з начальником органу включено і його

заступника); б) встановлено заборону проводити ОРЗ без заведення ОРС; в) формалізовано початок проведення ОРЗ затвердження постанови про заведення ОРС; г) визначено вимоги до постанови про заведення ОРС та встановлено обов'язок інформування прокурора про заведення справи (початок ОРД); г) обмежено 2 місяцями строк проведення перевірки осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці та роботи за ядерними матеріалами; д) встановлено заборону розповсюдження інформації про заходи безпеки, оприлюднювати та надавати відомості про результати оперативно-розшукової діяльності; е) розширено до 5 років строк зберігання відомостей, одержаних під час ОРД щодо підготовки до терористичних актів; є) визначено строки ведення ОРС та порядок їх обчислення і продовження; и) визначено підстави закриття ОРС.

10) Можливість використання матеріалів ОРД доповнено додатковою метою – для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, учасників кримінального процесу, розвідувальних органів, їх родичів та осіб, які негласно співробітничали.

11) Коло осіб, яких заборонено залучати до проведення ОРЗ розширено. Доповнено нотаріусів та журналістів, у випадках, коли співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

12) Конкретизовано сферу і зміст прокурорського нагляду за ОРД: а) розширено коло прокурорів, уповноважених на здійснення нагляду за ОРД; б) визначено сфери нагляду за територіальною ознакою; в) регламентовано права прокурорів під час здійснення нагляду за ОРД; г) обмежено сферу нагляду прокурора заборонаю одержувати відомості про осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальним органом України, належність конкретних осіб до кадрового складу розвідувальних органів, а також форми, методи і засоби розвідувальної діяльності та організаційно-штатну структуру розвідувальних органів.

Істотний вплив на вироблення загальних засад, керівних принципів, регламентацію НС(Р)Д як негласних форм одержання інформації, «таємного розслідування», «спеціальних слідчих заходів», мали Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, Конвенція про кіберзлочинність, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Конвенція ООН проти корупції Рекомендація № Res (2005) 10, у яких визначено загальні засади, принципи та умови застосування: 1) умови та обставини, за яких можуть бути застосовані спеціальні методи розслідування повинні відповідати Європейській конвенції про права людини; 2) використання компетентними органами спеціальних методів розслідування може відбуватися лише у тій мірі, коли це необхідно у демократичному суспільстві для ефективного кримінального переслідування; 3) контроль за застосуванням спеціальних методів розслідування повинен здійснюватися судовими або іншими незалежними органами шляхом надання дозволу на їх застосування та контролем під час досудового розслідування або подальшого перегляду [9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16].

Прийняття 23.02.2006 року Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» стало черговим етапом розвитку та інституалізації негласних форм одержання інформації [17].

У ст. 2 зазначеного Закону Україна взяла на себе зобов'язання виконувати рішення ЄСПЛ відповідно до ст. 46 Конвенції. Серед заходів виконання судового рішення, ст. 13 Закону передбачено заходи загального характеру, спрямовані на забезпечення додержання державою положень Конвенції, «порушення яких встановлене Рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді.»

До таких заходів, спрямованих на усунення зазначеної в Рішенні системної проблеми та її першопричини віднесено зокрема і внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування.

Багаторічна практика ЄСПЛ, що представлена в чисельних рішеннях у сфері забезпечення прав і свобод людини, закріплених у ст. ст. 2, 6, 8, 13 Конвенції, зокрема у справах: «Делькур проти Бельгії» від 17.01.1970 р., «Клаас та інші проти Німеччини» від 06.09.1978 р., «Костовський проти Нідерландів» від 20.11.1989 р., «Виндиш проти Австрії» від 27.09.1990 р., «Люди проти Швейцарії» від 15.06.1992 р., «Ван Мелехен та інші проти Нідерландів» від 23.04.1997 р., «Тейсейра де Кастро проти

Португалії» від 09.06.1998 р., «Сейкера проти Португалії» від 06.05.2003 р., «Нарінен проти Фінляндії» від 01.06.2004р., «Ванян проти Росії» від 15.12.2005 р., «Шеннон проти Сполученого Королівства» від 06.04.2006 г., «Худобін проти Росії» від 26.10.2006 р., «Волохи проти України» від 02.11.2006 р., «Романаускас проти Литви» овід 05.02.2008 р., «Михайлюк та Петров проти України» від 15.01.2010 р. та багато інших сформувала основні вимоги, критерії та підходи до застосування негласних заходів одержання інформації у кримінальному судочинстві.

Саме вони стали передумовою для розробки та введення в дію нового Кримінального процесуального кодексу України в редакції 2012 року, в якому негласні заходи одержання інформації набули свого визначення як особливі, специфічні слідчі дії, щодо яких передбачено особливі підстави, порядок та умови проведення, завдяки чому сформувався новий інститут у кримінальному процесі України – інститут негласних слідчих (розшукових) дій, що регламентується Главою 21 КПК України.

Висновок і перспективи подальших досліджень. Негласні слідчі (розшукові) дії, регламентовані Главою 21 КПК України, значною мірою ввібрали в себе досвід організації та проведення різноманітних негласних заходів, таємних операцій, засади правової регламентації та застосування оперативно-розшукових заходів, напрацьованих протягом різних етапів генезису вітчизняного права, а також ввібрали передові напрацювання міжнародних договорів, конвенцій та інших документів у сфері міжнародного співробітництва по протидії злочинності. Подальші дослідження повинні фокусуватися на визначенні меж допустимого втручання у приватне життя громадян, розробці стандартів етичної поведінки для співробітників, а також механізмів правового контролю за негласними слідчими операціями.

Література

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed19920218#Text>.
2. Кримінально-процесуальний Кодекс України (від статті 94 до статті 236-8) : Кодекс України від 28.12.1960 р. : станом на 19 листоп. 2012 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text>.
3. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 21.06.2001 р. № 2533-III : станом на 19 листоп. 2012 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2533-14#Text>.
4. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 12.07.2001 р. № 2670-III : станом на 19 листоп. 2012 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2670-14#Text>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про боротьбу з тероризмом» : Закон України від 19.06.2003 р. № 965-IV : станом на 19 листоп. 2012 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/965-15#Text>.
6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed19920218#Text>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 13.01.2000 р. № 1381-XIV : станом на 7 листоп. 2015 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1381-14#Text>.
8. Про внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» : Закон України від 18.01.2001 р. № 2246-III. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-14#Text>.
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.12.1988 р. : станом на 25 квіт. 1991 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text.
10. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : Конвенція Ради Європи від 08.11.1990 р. : станом на 17 груд. 1997 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text.
11. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) : Конвенція Ради Європи від 27.01.1999 р. № ETS173 : станом на 18 жовт. 2006 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
12. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (укр/рос) : Протокол Ради Європи від 08.11.2001 р. : станом на 1 черв. 2011 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518#Text.
13. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція Ради Європи від 23.11.2001 р. : станом на 7 верес. 2005 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.
14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000 р. : станом на 4 лют. 2004 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
15. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 31.10.2003 р. : станом на 18 жовт. 2006 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

16. Рекомендація N Rec (2005) 10 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, а також у разі терористичних актів» : Рек. Ради Європи від 20.04.2005 р. № Rec(2005)10. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_670#Text.

17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV : станом на 2 груд. 2012 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

References

1. Pro operativno-rozshukovu diyalnist : Zakon Ukraini vid 18.02.1992 r. № 2135 [On operational and investigative activity: Law of Ukraine dated February 18, 1992 No. 2135]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed19920218#Text> [in Ukrainian]
2. Kriminalno-procesualnij Kodeks Ukraini (vid statti 94 do statti 236-8) : Kodeks Ukraini vid 28.12.1960 r. : stanom na 19 listop. 2012 r. [Criminal Procedure Code of Ukraine (from Article 94 to Article 236-8): Code of Ukraine dated December 28, 1960: as of November 19 2012]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text> [in Ukrainian]
3. Pro vnesennya zmin do Kriminalno-procesualnogo kodeksu Ukraini : Zakon Ukraini vid 21.06.2001 r. № 2533-III : stanom na 19 listop. 2012 r. [On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 06.21.2001 No. 2533-III: as of November 19 2012]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2533-14#Text> [in Ukrainian]
4. Pro vnesennya zmin do Kriminalno-procesualnogo kodeksu Ukraini : Zakon Ukraini vid 12.07.2001 r. № 2670-III : stanom na 19 listop. 2012 r. [On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 07/12/2001 No. 2670-III: as of November 19 2012]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2670-14#Text> [in Ukrainian]
5. Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukraini u zv'yazku z prijnyattam Zakonu Ukraini "Pro borotbu z terorizmom" : Zakon Ukraini vid 19.06.2003 r. № 965-IV : stanom na 19 listop. 2012 r. [On making changes to some legislative acts of Ukraine in connection with the adoption of the Law of Ukraine "On Combating Terrorism": Law of Ukraine dated 19.06.2003 No. 965-IV: as of November 19 2012]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/965-15#Text> [in Ukrainian]
6. Pro operativno-rozshukovu diyalnist : Zakon Ukraini vid 18.02.1992 r. № 2135-XII [On operational and investigative activities: Law of Ukraine dated February 18, 1992 No. 2135-XII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed19920218#Text> [in Ukrainian]
7. Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukraini : Zakon Ukraini vid 13.01.2000 r. № 1381-XIV : stanom na 7 listop. 2015 r. [On making changes to some legislative acts of Ukraine: Law of Ukraine dated January 13, 2000 No. 1381-XIV: as of November 7 2015]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1381-14#Text> [in Ukrainian]
8. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukraini "Pro operativno-rozshukovu diyalnist" : Zakon Ukraini vid 18.01.2001 r. № 2246-III [On Amendments to the Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activities": Law of Ukraine dated January 18, 2001 No. 2246-III]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-14#Text> [in Ukrainian]
9. Konvenciya Organizaciyi Ob'yednanih Nacij pro borotbu proti nezakonnogo obigu narkotichnih zasobiv i psihotropnih rechovin : Konvenciya Org. Ob'yedn. Nacij vid 20.12.1988 r. : stanom na 25 kvit. 1991 r. [United Nations Convention on Combating Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances: Convention Org. United of Nations from 12/20/1988: as of April 25 1991]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text [in Ukrainian]
10. Konvenciya pro vidmivannya, poshuk, aresht ta konfiskaciyu dohodiv, oderzhanih zlochinnim shlyahom : Konvenciya Radi Yevropi vid 08.11.1990 r. : stanom na 17 grud. 1997 r. [Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of Proceeds of Crime: Council of Europe Convention dated November 8, 1990: as of December 17 1997]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text [in Ukrainian]
11. Kriminalna konvenciya pro borotbu z korupciyeyu (ETS 173) : Konvenciya Radi Yevropi vid 27.01.1999 r. № ETS173 : stanom na 18 zhovt. 2006 r. [Criminal Convention on Combating Corruption (ETS 173): Council of Europe Convention dated January 27, 1999 No. ETS173: as of October 18 2006]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text [in Ukrainian]
12. Drugij dodatkovij protokol do Yevropejskoyi konvenciyi pro vzayemnu dopomogu u kriminalnih spravah (ukr/ros) : Protokol Radi Yevropi vid 08.11.2001 r. : stanom na 1 cherv. 2011 r. [Second additional protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters (Ukrainian/Russian): Protocol of the Council of Europe dated November 8, 2001: as of June 1. 2011]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518#Text [in Ukrainian]
13. Konvenciya pro kiberzlochinnist : Konvenciya Radi Yevropi vid 23.11.2001 r. : stanom na 7 veres. 2005 r. [Convention on cybercrime: Council of Europe Convention dated November 23, 2001: as of September 7. 2005]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text [in Ukrainian].

14. Konvenciya Organizaciyi Ob'yednanih Nacij proti transnacionalnoyi organizovanoyi zlochinnosti (ukr/ros) : Konvenciya Org. Ob'yedn. Nacij vid 15.11.2000 r. : stanom na 4 lyut. 2004 r. [United Nations Convention against Transnational Organized Crime (Ukrainian/Russian): Convention Org. United of Nations from 11/15/2000: as of February 4 2004]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text [in Ukrainian].

15. Konvenciya Organizaciyi Ob'yednanih Nacij proti korupciyi (ukr/ros) : Konvenciya Org. Ob'yedn. Nacij vid 31.10.2003 r. : stanom na 18 zhovt. 2006 r. [United Nations Convention against Corruption (Ukrainian/Russian): Convention Org. United of Nations from 10/31/2003: as of October 18 2006]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text [in Ukrainian]

16. Rekomendaciya N Rec (2005) 10 Komitetu ministriv Radi Yevropi derzhavam-chlenam "Pro "osobliivi metodi rozsliduvannya" tyazhkih zlochiniv, a takozh u razi teroristichnih aktiv" : Rek. Radi Yevropi vid 20.04.2005 r. № Rec(2005)10 [Recommendation N Rec (2005) 10 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states "On "special methods of investigation" of serious crimes, as well as in the case of terrorist acts" : Rec. of the Council of Europe dated April 20, 2005 No. Rec(2005)10]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_670#Text [in Ukrainian]

17. Pro vikonannya rishen ta zastosuvannya praktiki Yevropejskogo sudu z prav lyudini : Zakon Ukrayini vid 23.02.2006 r. № 3477-IV : stanom na 2 grud. 2012 r. [On the implementation of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine dated February 23, 2006 No. 3477-IV: as of December 2 2012]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> [in Ukrainian]